

УДК 81'255

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2022-11.9>

СТРАТЕГІЇ ВІДТВОРЕННЯ ІМПЛІЦИТНИХ СМИСЛІВ ПРОСОДИЧНИХ ЗАСОБІВ МОДАЛЬНОСТІ В ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Голубенко Наталія Іванівна

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри англійської філології і перекладу імені професора І.В. Корунця

Київського національного лінгвістичного університету

вул. Велика Васильківська, 73, Київ, Україна

У запропонованій статті визначається зміст поняття «стратегія перекладу», коротко описуються її основні компоненти та позначаються основні принципи, якими повинен керуватися перекладач, обираючи стратегію перекладу. Проаналізувавши критичну літературу, автор зауважує, що поняття стратегії перекладу є багатоконпонентним явищем з «ядром» і «периферією» та визначається як цілеспрямована когнітивна поведінка перекладача, спрямована на вирішення певної комунікативної мети. Основними компонентами стратегії перекладу є певний набір методик, технік і прийомів перекладу, необхідних для досягнення адекватності будь-якого виду перекладу – письмового чи усного. По-перше, щоб точно відтворити художній текст, перекладач повинен керуватися стратегією перекладу, поняттям, яке розуміється вченими досить широко – як концепція перекладу взагалі чи концепція перекладу конкретного тексту. По-друге, перекладацькі стратегії не можуть бути вдалими або невдалими, вони використовуються функціонально та динамічно з точки зору жанру тексту, типу перекладу, способу перекладу, мети перекладу, особливостей цільової аудиторії, обраного методу. Для досягнення своєї мети автор художнього тексту, застосовуючи різні мовні засоби, у тому числі і модальні, що містять у своїй семантиці відтінок, необхідний для вираження особистісного ставлення й суб'єктивної оцінки, намагаючись сформувати певний образ та переконати читача у правомірності такого сприйняття. Модальні фонологічні засоби розкривають інформацію, що виводиться автором у формі міркувань і вираженням суджень щодо проблеми або ситуації, що описується. Такий підхід до розгляду модальності тексту як письмового, так і екранізованого тісно пов'язаний з культурологічним, адже під час перекладу важливості набувають індивідуальні та етнокультурні особливості концептуальних систем автора, мовця та перекладача. В такому разі необхідно забезпечити належне розуміння реципієнтами перекладеного тексту в іншу знакову систему, а з іншого, – зберегти інокультурні елементи.

Ключові слова: модальні слова, модальність тексту, перекладацькі стратегії, прагматика тексту, художній переклад.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Актуальність проблеми у запропонованій статті визначається, з одного боку, тим, що модальність є важливою категорією дослідження, яка передає ставлення мовця до змісту висловлювання і того, як висловлювання стосується реальності/ірреальності. З другого боку, це вимагає подальшого вивчення природи модальності та її підтипів, зв'язку логічної та мовної модальностей. З появою у лінгвістиці такого синтетичного напрямку, як когнітивна лінгвістика, культурологія, етно-психолінгвістика, психолінгвістика, міжкультурне спілкування, що вивчає взаємозв'язок мови, мислення і свідомості, мовлення людини потрапляє у фокус дослідницької уваги через розумово-психологічні процеси, що відображають ставлення до зовнішнього світу, і безпосередньо своєю функціональністю пов'язані з модальністю. На початку ХІХ ст. німецький учений

Вільгельм фон Гумбольдт писав, що мова, як і вся діяльність людини, пронизана почуттями, емоціями, які людина завжди виражає за допомогою мовних і немовних засобів. Це явище, зі звичайної точки зору, вважається ставленням мовця до дійсності і з лінгвістичної точки зору називається модальним.

Окрім того, у перекладацькій площині такий аспект не можливо адекватно передати, не враховуючи стратегію перекладу, що відіграє одну з ключових ролей у теорії та практиці перекладу. По-перше, визначення стратегії перекладу необхідне на етапі навчання перекладу, це дозволяє структурувати теоретичні знання про переклад, корелювати їх із практичними навичками та планувати процес перекладу. По-друге, на наш погляд, обрана стратегія перекладу впливає на якість перекладу, оскільки саме на етапі аналізу тексту оригіналу, планування майбутньої перекладацької діяльності перекладач багато в чому визначає якість майбутнього перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На сучасному етапі поняття стратегія перекладу стратегії розробляється такими теоретиками та практиками перекладу, як М. Ледерер та Д. Селескович, С. Баснет-Макгайр, Х. Крігс, Ю. Хольц-Мянттярі. Однак, доводиться визнати, що теоретичні обґрунтування поняття перекладацької стратегії досить розмиті, більшість дослідників у галузі перекладознавства сходяться на думці, що термін «стратегія перекладу» належить до найбагатозначніших понять (Сдобников, 2011).

Формулювання мети і завдань статті.

Мета дослідження полягає у розгляді базисних характеристик перекладацьких стратегій у відтворення імпліцитних смислів просодичних засобів модальності в художньому перекладі, що передбачає розв'язання таких завдань: 1) проаналізувати підходи до визначення поняття «стратегія перекладу»; 2) визначити особливості застосування стратегій до передачі модальності художнього тексту.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Концепція стратегії перекладу є центральним поняттям у представленій розвідці, однак, на жаль, пов'язане з двозначністю і тому потребує роз'яснення. Одним із перших, хто намагався осмислити стратегію перекладу з теоретичних позицій, став Г. Крінгс (1986). Згідно з запропонованою ним дефініцією, перекладацькі стратегії – це «потенційно усвідомлені плани перекладача, спрямовані на розв'язання конкретної перекладацької проблеми в межах конкретного перекладацького завдання» (Krinings, 1986, p. 74). Г. Крінгс розрізняє дві категорії аналізу перекладацької діяльності: мікстратегію – способи розв'язання низки перекладацьких завдань та макстратегію – способи розв'язання одного завдання.

В. Н. Комісаров у роботі «Сучасне перекладознавство» визначає стратегію як «своєрідне перекладацьке мислення, яке лежить в основі дій перекладача» (Комиссаров, 2001, с. 356) і виділяє три групи принципів здійснення процесу перекладу, які становлять основу перекладацької стратегії. Запропоновані вченим принципи охоплюють всю сукупність мовних та позамовних чинників: деякі вихідні настановлення, вибір загального напрямку дій, яким перекладач буде керуватися, ухвалюючи конкретні рішення; вибір характеру та послідовності дій у процесі перекладу.

У відповідь на термінологічну та концептуальну плутанину Е. Честерман пропонує переконливе рішення: термін «метод», який він пропонує (Chesterman, 2005, p. 26), слід розу-

міти «для позначення загального способу перекладу, а не локального рішення». Іншими словами, його слід ототожнювати з лінгвістичними операціями в глобальному сенсі щодо тієї ж пропозиції. Термін стратегія має бути наділений чисто когнітивним змістом для позначення «плану»/«рішень»/«вибору» (Chesterman, 2005, p. 26), що стоять за мовними операціями. Для текстових маніпуляцій на мікрорівні він пропонує термін «техніка». Нарешті, «класичний» термін «зсув» має бути обмежений до результативного значення, щоб позначити відмінності, «спостережувані [...] між метою та джерелом» (Chesterman, 2005, p. 26).

Термінологічні рішення Е. Честермана є корисними, особливо тому, що вони диференціюють когнітивний і лінгвістичний/текстуальний аспект, а також процес і результат, сприяючи точній ідентифікації об'єкта аналізу. Вихідні та цільові тексти з просодичними модальними значеннями є єдиними емпіричними даними, які розглядаються у статті, а це означає, що аналізуються не лише лінгвістичні, а й когнітивні процеси перекладача.

У лінгвістиці термін «модальність» використовується для позначення широкого кола явищ, неоднорідних за змістом, граматичними властивостями та за ступенем оформленості на різних рівнях мови. До модальності відносять протиставлення висловлювань відповідно до їхньої мети (твердження/питання/спонування), за ознакою твердження/заперечення, і градації значень в діапазоні реальність/гіпотетичність/ірреальність, і різний ступінь впевненості мовця, що виражається у висловлюванні, виражені просодичними засобами (інтонація, наголос, тембр). Модальність – це одне з базових мовних категорій, вивчення якої пов'язане з визначенням її особливостей у комунікативно-прагматичному аспекті з описом її ролі у процесах породження та сприйняття мови, експліцитних та імпліцитних способах вираження модальності у зв'язному, цілісному тексті.

Віней і Дарбелнет (1958/1995, p. 142) стверджують, що функція модальності полягає в тому, щоб виразити «ставлення мовця до висловлювання відповідно до того, чи вважається воно фактом, переконанням, необхідністю тощо»; і кожна мова має свої виразні способи використання цього аспекту. М. Галлідей і К. Наттісен (2004) зазначають, що модальність є «судженням оратора або проханням виразити судження слухачем/читачем про статус мовця». Вони також стверджують, що модальність є виразним засобом, який вказує на «невизначеність» дій. Вони класифікують модальність на ймовірну,

Table 1

Перекладацькі стратегії

	Дж. Ейксела (1996)	І. Девіс (2006)	Л. Венуті (1995)
1.	Повторення	Збереження	Очуження
2.	Орфографічна адаптація		
3.	Мовний переклад		
4.	Синонімія		
5.	Позатекстове доповнення	Додавання	
6.	Внутрішньотекстове доповнення		Одомашнення
7.	Обмежена універсалізація	Глобалізація	
8.	Абсолютна універсалізація		
9.	Натуралізація	Локалізація	
10.	Вилучення	Вилучення	
11.	Автономне створення	Створення	

необхідну, обов'язкову. Її орієнтація може бути суб'єктивною, об'єктивною, експліцитною або імпліцитною; значення може бути або високим, або низьким; а полярність – прямою і непрямою.

Перекладач у межах сучасної антропоцентричної парадигми знання є самостійною мовною особистістю, яка, обираючи той чи той спосіб передачі модального імпліцитного значення здійснює певний внутрішній вибір, діючи за/проти правил і заборон, визначених для цільової мовної/культурної спільноти або соціальної групи. Відповідно, специфіка перекладацьких трансформацій при перекладі модальності вимагає врахування фактора цільової культури, а також особистості перекладача як інстанції, через яку проходить інформація, перш ніж стати фактором міжмовної комунікації.

Функційно-прагматичний підхід до перекладу (House, 2001) або комунікативний метод перекладу (Newmark, 1988) – за умови наочності запису, а також наявності контексту усі аспекти є необхідними для розуміння і передачі просодичних засобів вираження модальності висловлювання. Це часто може викликати законні аргументи захисту визнати неприйнятним у суді з підстав суб'єктивного тлумачення.

Продукція еквівалентного впливу на користувачів стенограм може бути досягнуто шляхом достовірної реконструкції участі співрозмовників у формуванні повідомлення (Nida, 1964). Це вимагає використання аналіз бесіди з посиланням на просодичні та паралінгвістичні ознаки мовлення, щоб зробити висновок, перекласти та документувати значення.

Виразність просодичних ознак, напр інтонації, значення не є новим. Як лаконічно сказав

М. Шлезінгер (1994, р. 225), «Функціональність інтонаційного вибору та їх роль у фасилітації (або перешкоджанні) комунікації зараз є універсальною відправною точкою в літературі». Б.Антоніс та ін. (2001) виділяють три поняття, навколо яких «структурні» зосереджені функції інтонації: помітність (забезпечення ваги структурування мовних одиниць, тобто розрізнення наголосу на складах), групування (забезпечення зв'язності та сегментації мовних одиниць на просодичні одиниці, тобто забезпечення тональної помітності або фокусування) та дискурсу (структурування просодичних одиниць відповідно до тем обговорення та повороту положення між мовці в розмові). М. Галлідей (2004) висуває три інтонаційні функції у розмовній мові: граматичний (що стосується структури настрою, напр., питання/твердження та визначення речення та складових речення), ставлення (що стосується ставлення та емоцій мовців, наприклад, здивування, байдужість, іронія, вдячність) та інформаційні (що вказують на важливість слово та позначення наданої та нової інформації).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Стратегія перекладу (особливо художнього) передбачає ухвалення рішення щодо тих аспектів оригіналу, які насамперед повинні бути віддзеркалені в перекладі. Адекватно відтворити всі аспекти оригіналу не завжди можливо, що призводить до певних утрат у перекладі. Саме тому перекладач має заздалегідь визначити шкалу пріоритетів, створити ієрархію цінностей, яка дозволить виділити ті особливості оригіналу, які вважаються провідними.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. Москва.: Изд-во иностранной литературы, 1955. 416 с.
2. Варенко Т.К. Мовні засоби вираження модальності у жанрі фентезі (на матеріалі романів С. Мейер). *Вісник ХНУ. №1022. Лінгвостилістика і лексикологія*. Харків, 2012. С. 136–140.
3. Демьянков В.З. Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего подхода. *Вопросы языкознания*. Москва, 1994. № 4. С. 14–33.
4. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. М.: ЭТС, 2001. 424 с.
5. Сдобников В. В. Теория перевода. М.: АСТ: Восток-Запад, 2006. 448 с.
6. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация. М.: Слово, 2000. 261 с.
7. Antonis, B., Granström, B., & Möbius, B. (2001). Developments and paradigms in intonation research. *Speech Communication*, 33, 263-296.
8. Bassnett, Susan. Ways through the Labyrinth: Strategies and Methods for Translating Theatre Texts. *The Manipulation of Literature* / [ed. Theo Hermans]. London : Croom Helm; New York : St Martin's, 1985. P. 87–102.
9. Chesterman A. Memes of Translation: The Spread of Ideas in Translation Theory. Amsterdam: John Benjamins. 1997. pp. 87-116.
10. Eggins S. An introduction to systemic functional linguistics (2 nd ed.). New York and London: Continuum. 2004.
11. Halliday M. A. K. and Natthiessen, C. M. I. M. An Introduction to Functional Grammar. London: Arnold. 2004.
12. House J. Translation quality assessment: Linguistic description versus social evaluation. *Meta*. 2001. XLVI(2). 243-257.
13. Krings H. P. Was in den Köpfen von Übersetzern vorgeht: Eine empirische Untersuchung zur Struktur des Übersetzungsprozesses an fortgeschrittenen Französischlernern. Tübingen : Narr, 1986. XI, 570 s.
14. Newmark P. A Textbook of Translation. UK: Prentice Hall International. 1988.
15. Nida E. Toward a Science of Translation. Leiden: E. J. Brill. 1964.
16. Nuyts J. Epistemic Modality, Language, and Conceptualization: A Cognitive-Pragmatic Perspective. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 2001.
17. Seleskovich D., Lederer M. *Interprete pour traduire*. Paris, 1987, 311 p.
18. Vinay J. and Darbelnet J. Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation (J. C. Sager and M. J. Hamel, Trans.). Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 1995.
19. Shlesinger M. Intonation in the production and perception of simultaneous interpretation. In S. Lambert & B. Moser-Mercer (Eds.), *Bridging the gap: Empirical research in simultaneous interpretation*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins. 1994. pp. 225-236.

REFERENCES

1. Bally, Sh. (1955). *Obshchaya lingvistika i voprosy frantsuzskogo yazyka*. (General linguistics and questions of the French language). Moscow.: Publishing house of foreign literature, 416 p. [in Russian].
2. Varenko, T. K. (2012). Movní zasobi virazhennya modal'nosti u zhanri fentezi (na materialí romaniv S. Meyyer). (Linguistic means of actualization of modalities in the genre of fantasy (based on novels by S. Meyer). *Bulletin of KhNU*. No. 1022. *Linguistics and lexicology*. Kharkiv, pp. 136–140. [in Ukrainian].
4. Demyankov, V.Z. (1994). Kognitivnaya lingvistika kak raznovidnost' interpretiruyushchego podkhoda. (Cognitive linguistics as a kind of interpretive approach). *Questions of linguistics*. Moscow, No. 4, pp. 14–33. [in Russian].
5. Komissarov, V.N. (2001). *Sovremennoye perevodovedeniye*. (Modern translation studies). M.: ETS, 424 p. [in Russian].
6. Sdobnikov, V.V. (2006). *Teoriya perevoda*. (Theory of translation). M.: AST : East-West, 448 p. [in Russian].
7. Ter-Minasova, S.G. (2000). *Yazyk i mezhkul'turnaya kommunikatsiya*. (Language and intercultural communication). M.: Slovo, 261p [in Russian].
8. Antonis, B., Granström, B., & Möbius, B. (2001). Developments and paradigms in intonation research. *Speech Communication*, 33, 263-296.
9. Bassnett, Susan. Ways through the Labyrinth: Strategies and Methods for Translating Theatre Texts. *The Manipulation of Literature* / [ed. Theo Hermans]. London : Croom Helm; New York : St Martin's, 1985. P. 87–102.
10. Chesterman, A. (1997). *Memes of Translation: The Spread of Ideas in Translation Theory*. Amsterdam: John Benjamins, pp. 87-116.
11. Eggins, S. (2004). An introduction to systemic functional linguistics (2 nd ed.). New York and London: Continuum.
12. Halliday, M. A. K. and Natthiessen, C. M. I. M (2004). An Introduction to Functional Grammar. London: Arnold
13. House, J. (2001). Translation quality assessment: Linguistic description versus social evaluation. *Meta* XLVI(2), 243-257.

14. Krings H. P. Was in den Köpfen von Übersetzern vorgeht : Eine empirische Untersuchung zur Struktur des Übersetzungsprozesses an fortgeschrittenen Französischlernern. Tübingen : Narr, 1986. XI, 570 s.
15. Newmark, P. (1988). A Textbook of Translation. UK: Prentice Hall International.
16. Nida, E. (1964). Toward a Science of Translation. Leiden: E. J. Brill.
17. Nuyts, J. (2001). Epistemic Modality, Language, and Conceptualization: A Cognitive-Pragmatic Perspective. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
18. Seleskovich D., Lederer M. (1987). Interpr e ter pour traduire. Paris, 311p.
19. Vinay, J. and Darbelnet, J. (1958/1995). Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation (J. C. Sager and M. J. Hamel, Trans.). Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
20. Shlesinger, M. (1994). Intonation in the production and perception of simultaneous interpretation. In S. Lambert & B. Moser-Mercer (Eds.), Bridging the gap: Empirical research in simultaneous interpretation (pp. 225-236). Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.

STRATEGIES FOR REPRODUCING IMPLICATE MEANINGS OF PROSODIC MEANS OF MODALITY IN INTERSEMIOTIC TRANSLATION

Holubenko Nataliia Ivanivna

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at Korunets Department of English Philology and Translation

Kyiv National Linguistic University

73, Velyka Vasylkivska Str., Kyiv Ukraine

The article under analysis defines the meaning of the concept of «translation strategy», describes its main components and outlines the basic principles that should guide the translator when choosing a translation strategy. Analyzing the critical literature, the author notes that the concept of translation strategy is a multicomponent phenomenon which has a «core» and «periphery», and is defined as a purposeful cognitive behavior of the translator, aimed at solving a certain communicative goal. The main components of the translation strategy are a set of methods, techniques and ways of translation necessary to achieve the adequacy of any type of translation – written or oral. First, in order to reproduce adequately a literary text, the translator must be guided by the strategy of translation, a concept that is widely understood by scholars as the concept of translation in general or the concept of translation of a particular text. Secondly, translation strategies cannot be successful or unsuccessful, they are used functionally and dynamically in terms of text genre, type of translation, method of translation, purpose of translation, features of the target audience, and the chosen method. To achieve his goal, the author of a literary text, using various linguistic means, including modal ones, which contain in their semantics the shade of necessity to express personal attitude and subjective evaluation, trying to form a certain image and convince the reader of the legitimacy of such perception. Modal phonological means reveal information that the author displays in the form of reasoning and expression of judgments about the problem or situation being described. This approach to the consideration of the modality of the text, both written and screened, is closely related to the culturological aspect, because during the translation process the individual and ethnocultural features of the conceptual systems of the author; speaker and translator become important. In this case, it is necessary to ensure that the recipients have a proper understanding of the translated text into another sign system, and on the other hand, to preserve inocultural elements.

Key words: *modal words, modality of the text, translation strategies, pragmatics of the text, literary translation.*